

Úvodem

Na jaře roku 2009 jsem měl díky stipendiu od lucemburského *Fondu nationale de la Recherche* příležitost bádát v tamním národním archivu a seznámit se také s početnými historickými památkami velkovévodství, mezi nimiž prvořadou roli hrají hrady a zámky. Některé z nich jsou proslaveny i za hranicemi malého západoevropského státu a známy také v Čechách (Vianden, Aspelt a další), na jiných vládla šlechta, s níž se český zájemce může setkat rovněž při návštěvě tuzemských památkových objektů (Metternichové, Beckové, Mohrové z Waldtu...).

Vzhledem k dosavadní absenci uceleného přehledu lucemburských hradů a zámků v české literatuře se zrodil nápad na sepsání této publikace. Byl je to možná překvapivé, nedisponuje uceleným sumárním historicko-topografickým soupisem ani literatura lucemburská. Snad nejvíce se mu blíží více než tři desetiletí stará monografie Jeana-Pierra Koltze a Tonyho Kriera, která však neuvádí zdaleka všechny objekty. Výrazně novějšího data je dvoudílná, velmi přínosná práce kastelologa Johna Zimmera o lucemburských hradech, v níž nechybí žádný z hradů dnešního velkovévodství, a to ani ty, jejichž existence je pouze hypotetická, nicméně autor zcela rezignuje na výklad raně novověkých a nejnovějších dějin jednotlivých objektů. Na druhou stranu je faktem, že Lucembursko se může pochlubit bohatou regionální literaturou, v které bylo o většině šlechtických sídel již pojednáno, v některých případech alespoň částečně.

Přesný počet lucemburských hradů a zámků přesto dosud nebyl ani stanoven, někdy se uvádějí přibližně tři desítky hradů a sedmdesát zámků. Některá sídla je ovšem problematické zařadit, resp. odlišit, zda se jedná o zámek nebo jen o pouhý panský dům či šlechtickou nebo továrnickou vilu, kterých je v Lucembursku rovněž celá řada. V tomto směru se řídím až na výjimky tamější odbornou literaturou, takže řadu panských sídel do slovníkové části nezařazuji. Uvedme zvláště Berg/Syr, Berschbach, Bofferdingen, Capellen, Crauthem, Diekirch, Dreiborn, Foetz, Grevels, Grundhof, Eisenborn, Enscheringen, Christnach, Kockelscheuer, Koedingen, Kopstal, Lasauvage, Mamer, Manternach, Medernach, Mertert, Mühlenbach, Niederwampach, Redingen, Schimpach, Schronndweiler, Steinfort, Urspelt, Weiler u Hachiville či Wilwerwiltz, z něhož zbyla jen půvabná renesanční zámecká brána se znaky původních majitelů. Dalo by se zjednodušeně říci, že podobné objekty stojí v každé druhé lucemburské vsi, takže se objevila i nesmělá prohlášení, že v přepočtu na plochu velkovévodství disponuje tato země nejvyšším počtem hradů a zámků na světě. Ovšem, podobně by se dalo uvažovat i o jiných zemích, Čechy nevyjímaje. Mezi hrady a zámky nejsou pochopitelně počítána ani hradiště a fragmenty různých obranných či rezidenčních objektů z doby keltské, antické a franské. Zato však uvádím i ty hrady či tvrze, z nichž

Ú V O D E M

se sice nedochovaly do dnešních dnů žádné viditelné stopy, ale jejich existence je jistá nebo vysoce pravděpodobná. Ve výsledku kniha pojednává zhruba o sedmi desítkách objektů.

S ohledem na účel této práce, kterým rozhodně není sepsání odborné kastelologické a umělecko-historické studie, ale přehledné seznámení české veřejnosti s příslušným památkovým fondem Lucemburska, volím populárně naučnou formu. Tím ovšem nehodlám nijak zakrývat, že odborné pojednání na dané téma by bylo rovněž velmi záslužným počinem, vyžádalo by si však mnohem delší badatelský čas a odpovídající náročný výzkum jak v terénu, tak v lucemburských i v jiných archivech. Podobně nemá být před čtenáři skryto, že kniha má z nemalé části kompilační charakter. Vychází totiž výhradně z dosavadní lucemburské literatury a autorových pozorování. Stavů poznání konkrétních objektů na tamějším odborném a vlastivědném fóru také odpovídá struktura knihy, rozsah a obsah jednotlivých popisů. U každé uvedené stavby je většinou dodržen následující model: dějiny objektu – stavebně-historický vývoj – popis současného stavu a přístupnosti pro veřejnost. Na úvod pochopitelně bylo třeba zařadit kapitulu nastiňující starší dějiny země až do chvíle, kdy se tu vlády ujala současná velkovévodská dynastie. V té době se totiž také uzavřelo budování zámeckých sídel.

V Lucembursku jsou v současnosti úředními jazyky lucemburština, francouzština a němčina, z čehož pramení mj. potíže, jak vlastně jednotlivé lokality v encyklopedické části knihy uvádět a řadit. Příkladem budiž hlavní město označované lucembursky jako Lëtzebuerg, francouzsky Luxembourg a německy Luxemburg. Jelikož je však českému čtenáři tradičně asi nejbližší německý jazyk, rozhodl jsem se pro citace názvů lokalit v němčině, má to ostatně i své historické opodstatnění; výjimku tvoří jen běžně všemi užívané počestěné názvy (např. Kolín nad Rýnem).

Jan Kilián

Stručný nástin starších lucemburských dějin

V období kolem přelomu našeho letopočtu obývali budoucí lucemburské území Keltové, mísící se tehdy již s dalšími novými příchozími, Germány. Zjednodušeně by se dalo říci, že takto vznikl národ Belgů, který sestával z celé řady kmenů – mj. Treveřanů, kteří byli pro daný region nejměrodatnější. Na území se postupně objevovalo čím dál větší množství jejich oppid, jako např. na Titelbergu u Differdingenu či na Johannisbergu v blízkosti města Düdelingen, kde byly v obou případech učiněny nálezy, překračující svým významem hranice lucemburského státu.

Belgové žili na severu mohutného celku označovaného Římany za Galii. Ta v uvedeném období představovala jednak potenciální nebezpečí pro římskou říši, jednak byla pro její vládcy obrovskou vojensko-politickou výzvou. Gaius Julius Caesar v jedné z nejslavnějších antických válek, kterou dobře známe i díky jeho autentickým zápiskům v *Commentarii de bello Gallico* (Zápisky o válce galské), Galii pokořil a opanoval. Bratrovražděný boj se rozpoutal také v oblasti Mosely, kde se část Treveřanů přidala na stranu Římanů, s nimiž společně porazili vzpurné kmeny. Což ovšem neznamenalo, že by se všichni místní s porážkou trvale smířili, povstání proti Římu se objevilo na tomto území několik, byla však vždy potlačena, většinou krvavě.

Území budoucího Lucemburska se tak stalo součástí římských provincií, do nichž Římané importovali svou kulturu a své znalosti. Rozvinul se v ještě větší míře dálkový obchod (díky budování nových a opravování starých cest), zdokonalovalo se zemědělství, v němž se objevila nová plodina, která měla brzy sehrávat zásadní roli, tedy vinná réva, pro niž se mírné slunné svahy kolem Mosely ukázaly být jako mimořádně vhodné pro pěstování. Srdcem rozsáhlé oblasti se stalo město Trevír (Augusta Treverorum), které si svou velikostí a výstavností nezádalo s nejpřednějšími antickými městy, jak se o tom dodnes může jeho návštěvník přesvědčit. Památky jako Porta Nigra či Císařské lázně patří ke světově proslulým antickým pamětihodnostem.

V samotném Lucembursku, které bylo také protkáno sítí římských cest, sice žádné velké římské město nevzniklo, ale objevilo se tu množství drobnějších lokalit s římskými vilami a jejich výrazným zemědělským zázemím. Příkladem budiž skvostná vila u Echternachu, dle odborníků patřící k největším venkovským vilám v Galii. Navíc i nadále kvetla některá původní keltská oppida, ať již třeba Titelberg či Johannisberg. Po celé zemi vyrostly malé římské pevnůstky, většinou s cílem střežit cesty, a na tyto pevnůstky posléze na stejném místě navázaly středověké hrady. A některé hrady dokonce využily i dosud stojící antické stavby či jejich ruiny. Stavby vil a chrámů byly bohatě vybaveny a ozdobeny charakteris-

tickými sloupy, sochami, malbami a působivými mozaikami, které patří k tomu nejlepšímu, co dnes lucemburská muzea z období antiky nabízejí.

Horní společenské vrstvy Treveřanů přijaly zcela římskou kulturu a se svými někdejšími podmaniteli *de facto* splynuly. Od 2., a zvláště 3. století začalo do oblasti pronikat křesťanství, které se v následujícím století stalo oficiálním státním náboženstvím římské říše s komplikovanou církevní správou. Severní část dnešního Lucemburska se stala zájmovou sférou Kolína nad Rýnem, jižní část spadala pod Trevír, konkrétně pod jejich jednotlivá biskupství, jimiž od raného středověku byla ta v Lutychu, Verdunu, Metách a Remeši.

Pozdní římská, resp. západořímská říše byla ohrožována svými nepřáteli z mnoha stran a neustávajícím útokům nakonec podlehla. Do oblasti Trevírsko se delší dobu tlačili zvláště germánští Frankové, k nimž se na počátku 5. století přidali Vandalové, Alané aj., posléze také Hunové a Burgundové. Římské vily, statky a pevnůstky na dnešním lucemburském území vzaly v mnoha případech za své, opakovanému plnění ostatně neunikl ani Trevír.

Počátkem 2. poloviny 5. století se celá oblast dostala do moci Franků. Ti také zpočátku nebyli zdaleka jednotní, právě v oblasti Trevírsko se snažil o dalekosáhlou nadvládu a založení království jeden z jejich vládců, Arbogast, ale neuspěl. Zakladatelem Franské říše a její první panovnické dynastie, Merovejců, se stal v 6. století až Chlodvík. Říše se dělila na Austrasii, Neustrii, Akvitánii a Burgundsko, přičemž oblast dnešního Lucemburska patřila pod Austrasii, jejímiž nejvýznamnějšími městy byla ona výše uvedená města biskupská, resp. arcibiskupská.

Právě církev zde sehrávala v tomto období rozhodující roli, zvláště poté, co Frankové přijali křesťanskou víru. O prvních lucemburských městech zatím nemohla být ani řeč, stejně tak o hradech, zato na území kolem řek Mosely, Sauer a Alzette vznikly první kláštery, jejichž historický význam byl vskutku mimořádný. Zakladateli klášterů byli většinou cizí misionáři, nejčastěji anglosaského původu, které franští panovníci v jejich úsilí všemožně podporovali. Na počátku 7. století vznikl v Trevíru klášter sv. Maximina, který měl sehrávat v lucemburských dějinách podstatnou roli, na konci století byl založen klášter v dnes lucemburském Echternachu, jehož duchovním otcem byl anglosaský misionář Wilibrord, po své smrti kanonizovaný.

Východní část Franské říše, včetně budoucího lucemburského území, se dostala na výsluní v karolinském období, neboť již vládce Pipin a jeho syn Karel (Veliký), od roku 800 císař, často pobývali v těchto místech, kde měl jejich rod své majetkové zázemí už před jejich nástupem do čela rozsáhlé říše. Po staletí stávala v lucemburském Thionville (neboli Diedenhofenu) královská falc, do níž oba rádi zajížděli a kde se také konaly různé sněmy; mimo to Karlovým oblíbeným lovištěm měly být Ardeny. Tato dosud nehostinná oblast se tehdy začala díky Karlově podpoře a kolonizačnímu úsilí okolních klášterů proměňovat ve stále více zabydlovaný prostor. Mýtily se hojně lesy a na jejich místě vznikaly osady, mnohdy si ve jménu uchovávající upomínku na svůj původ: *-holz*, *-rod*, *-scheid* (z něm. holzen, roden, scheiden – kácet, mýtit, oddělovat). Lokalit s takovými koncovkami je v Lucembursku ostatně asi nejvíce. Jedním z důsledků

Abecední katalog lucemburských hradů a zámků

ANSEMBURG (Ansembourg) – hrad a barokní zámek

Ansemburský hrad měl vzniknout ve 12. století na místě staršího opevněného komplexu, který sloužil lidem z okolí jako útočiště ve chvílích ohrožení. V uvedeném století je v pramenech také uváděn první příslušník rodu, který se po Ansemburgu psal. Kolem poloviny 15. století hrad vyžehnil sňatkem s Markétou ze Sassenheimu

Vilém z Rollinguenu (či francouzsky de Raville). Jejich potomci zde pak žili až do sklonku 17. století. Ačkoli Rollingenové během let neunikli zadlužení, díky úspěšnému podnikání (budovali mimo jiné vysoké pece) se jim podařilo rodinný majetek nejen dlouho udržet, ale i rozšířit.

Ansemburský pán Jakub II. z Rollinguenu, který se stal prezidentem lucemburské provinciální rady, nejvyšší-

Maketa hradu v Ansemburgu

Ansemburský zámek v pohledu z přilehlých zahrad

ho zemského orgánu, ve druhé polovině 16. století zakoupil hrad a panství ↗ Koerich, kde se hodlal usadit, a proto tamní sídlo nechal podstatně přebudovat. Jeho syn Petr Arnošt z Rollingu se opět domohl hodnosti dědičného lucemburského maršálka, kterou rod předtím na několik desítek let ztratil, a stejně tak i mnoha dalších funkcí, z nichž na prvním místě stál post místodržícího vévodství lucemburského a hrabství Chiny.

V 17. století Rollingenové získali i další lucemburská panství, například ↗ Hollenfels s pevným hradem, ale přišli o Ansemburg, který roku 1671 získal nižší burgundský šlechtic František z Thomassinu. Ten velmi úspěšně podnikal v rodícím se železárenském prů-

myslu a i díky tomu získal povýšení do rytířského stavu, společně se svými švagry Tomášem z Ryaville (též z Rivaville) a Tomášem z Marchantu. Potoemek posledně uvedeného, pocházejícího z podnikatelské rodiny z oblasti města Namuru, získal na počátku 18. století ansemburské panství prakticky celé již jen pro sebe. Kromě toho zdědil Tomáš II. i polovinu sousedního ↗ Simmernu. Roku 1728 byl povýšen císařem Karlem VI. do stavu svobodných pánů a mohl si zvolit i predikát – vybral si Ansemburg, ale jen pár dní poté zemřel. Pohřben byl na svém panství nedaleko ansemburského sídla, v kostele v Tüntingenu, kde nechali Marchantové za účelem rodinných pohřbů přistavět boční kapli napravo

od oltáře. Zajímavé sepulkrální památky na Tomáše Marchanta a jeho rodinu si tu lze prohlédnout dodnes. Tomášův syn Lambert Josef Marchant, sběratel a majitel velkolepé numizmatické sbírky, se roku 1750 dočkal dokonce hraběcího stavu. Potomci rodu Marchantů žijí v Ansemburgu dodnes.

V nejstarší stavební fázi, snad z druhé poloviny 12. století, vznikla na hradě palácová stavba, na kterou se současně nebo vzápětí připojila čtvercová obytná věž v jihozápadním rohu hradního prostoru. Věž se ovšem do dnešních dnů nedochovala, její existence a poloha je odvozována pouze podle archeologických nálezů. Zrovna tak není jisté, že již při první stavební fázi vznikla hradní kaple, která je poprvé zmiňována prameny roku 1217. Nezpochybnitelné zato není připsání nejstarší zdejší hradby této první stavební fázi.

Druhá stavební fáze se pak datuje do počátku 14. století, kdy tu ve vrcholně gotickém slohu byly rozšířeny obytné i hospodářské stavby a vystavěny obě oválné věže, jedna chráničící bránu, druhá zajišťující obranu na severovýchodě areálu. I v době renesance se na Ansemburgu rozsáhle stavělo a upravovalo, což dokládají jak dochované prvky hradního jádra, tak třeba i letopočet 1565 nad hlavní, opevněnou bránou k předhradí. Předhradí se ostatně v této době proměnilo v typický raně novověký dvůr, důležitou základnu vrchnostenského hospodářství a podnikání. Doba třicetileté války si vyžádala další stavební opatření, předpokládá se, že obranné objekty v severozápadní části hradu, v nichž mohl být umístěn větší počet děl, vznikly právě tehdy. Posléze již hrad k rezidenčním účelům využíván

nebyl, Marchantové pochopitelně dávali přednost pohodlnějšímu zámku nedaleko odsud. Některé části se proto proměnily v ruiny, které již nebyly obnoveny.

Rozsáhlý ansemburský hrad je velice složitě budovaným objektem ležícím na zalesněném skalním útesu nad údolím. Románsko-gotické hradní jádro se nachází v jeho jihovýchodní části, kde vznikly nejstarší části hradu. Jeho palác je vlastně složen ze tří různých stavebních útvarů, z nichž ten centrální ve svém středu ukrývá kromě jiných gotických klenutých místností také tu nejzajímavější, prostorný sál s krbem.

Pro dnešní vzhled objektu tu byla důležitá i etapa renesance, což dokládají typická okna ve tvaru kříže na jižní fasádě. Na palác se napojuje hospodářská budova a kuchyně, jejichž

Monumentální barokní brána k nádvoří ansemburského zámku